

Toplumsal Arkeoloji ve Yeni Müze Bilim Perspektifinden Eser Çözümlemeleri

Analysis of Artifacts from the Perspective of Social Archeology and New Museology

Yaşar ÖZRİLİ*

Öz

21. yüzyıl, arkeoloji ve müze bilim alanlarında hızlı gelişmelerin yaşandığı bir dönemi yansıtmaktadır. Toplum Arkeolojisi (Public Archaeology) ve yeni müze bilim kavramları, insan odaklı bakış açıları itibarıyla irdelendiklerinde benzer anlamlar ifade etmektedirler. Toplumsal arkeoloji ve yeni müze bilim, halka daha yakın olma gereksinimi ve toplumsal katılım perspektifi ile interdisipliner bir düzlemde hareket ederler. Arkeolojideki bilimsel gelişmeleri, toplumla iletişim kurabilme yeteneği ve çabaları ölçüsünde, bireylerin aktif katılımı çerçevesinde müze platformunda buluşturarak tasarlamak, toplumsal arkeolojinin çağdaş müze bilimle olan dava birlikteliğidir. Statik geleneksel müzecilikte, arkeolojik eserler, kısa etiket bilgileri ile boy göstermekteydiler. Ancak günümüzde müzelerin öğretebilme çabaları ile beraber yeni sergi ve koleksiyon kurgulamaları, küratöryel başarıları, pazarlama ve iletişim politikaları doğrultusunda toplumun her kesiminden insana ulaşabilmeyi amaçlanmaktadır. Ayrıca müze ziyaretçilerinin izleyici veya kullanıcı gibi tanımlamalarla etkinliklerde rol alarak eğlenerek deneyimlemelerde bulunabildiği bir dönem hâlihazırda da yaşanmaktadır. Bu atraksiyonlar toplumsal arkeolojinin ilkelerini gerçekleştirebileceği çağdaş müze mekânlarının önemini ortaya koymaktadır. Müzelerde eğitim programları vasıtasıyla arkeolojik eser çözümleme uygulama pratikleri ile bireylerin estetik hassasiyetinin ve arkeoloji bilimine olan ilgilerinin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Çalışmada tarama modelinde doküman analizi ile veri elde etme yöntemi kullanılmıştır. Edinilen bulgulara göre, toplumsal arkeoloji perspektifinden, müze eğitim programları ile eser çözümlemede izlenecek stratejilerin müzelerde her yaş grubundan bireye anlamlı ve kalıcı bilgilennmelerle sonuçlanacağı, düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplum, Arkeoloji, Müze, Müzecilik, Eser Çözümleme.

Abstract

The 21st century reflects a period of rapid developments in the fields of archaeology and museology. The concepts of public archaeology and new museology have similar meanings when analyzed from a human-centered perspective. Public archaeology and new museology act on an interdisciplinary level with the need to be closer to the public and the perspective of social participation. Designing the scientific developments in archaeology by bringing them together on the museum platform within the framework of the active participation of individuals, to the extent of their ability and efforts to communicate with society, is the case of social archaeology with contemporary museology. In static traditional museology, archaeological artifacts were displayed with short label information. Today, however, museums aim to reach people from all segments of society with their new exhibition and collection designs, curatorial achievements, marketing and communication policies, as well as their efforts to teach. In addition, there is a period in which museum visitors can take part in activities with definitions such as audience or user and experience them with fun. These attractions reveal the importance of contemporary museum spaces where the principles of social archaeology can be realized. It is aimed to develop individuals' aesthetic sensitivity and interest in the science of archaeology through archaeological artifact analysis practices through educational programs in museums. In the study, the method of obtaining data through document analysis was used in the survey model. According to the findings, from the perspective of social archaeology, it is thought that the strategies to be followed in artifact analysis through museum education programs will result in meaningful and permanent information for individuals of all age groups in museums.

Keywords: Society, Archeology, Museum, Museology, Artifact Analysis.

* Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van.

0000-0003-4495-0705 | yozrili@gmail.com

Giriş

1970'lerde İngiltere ve ABD'de eş zamalı olarak vuku bulan toplum arkeolojisi kavramı, arkeoloji biliminin halka indirgenmesi, eserlerin korunması ve korunma bilincinin oluşturulmasında üretilecek politikaların, toplumun tüm kesimleri tarafından üstlenilmesi fikrinin, bir sorumluluk bilinci olduğu, kültürel mirasın korunması için toplumsal desteğin de zaruri bir eylem olması gerektiği vurgulanmıştır¹.

Anadolu coğrafyasının dünya üzerindeki konumu, sahip olduğu bereketli toprakları ve iklim çeşitliliği onu, pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmasında önemli bir etken olmuştur. Bu durumun sonucu olan kültürel zenginlik, Türkiye'de beşerî bilimlerde içinde pek çok bilim ve anabilim dalının kurulmasını gerekli kılmıştır. Bu bilim dallarından olan arkeoloji; insanoğlunun toplumsal ve kültürel gelişimini araştıran, geçmiş uygarlıkların maddî kültür kalıntılarını sistemli kazı çalışmalarıyla ortaya çıkarıp, bilimsel ve teknolojik yöntemler kullanarak disiplinler arası çalışmalarla yorumlamaya ve anlatmaya çalışmasıyla ön plana çıkmıştır². Türkiye'de ilk arkeolojik çalışmalar 14. ve 15. yüzyıllar arasında Batılı arkeologlarca yapılmaya başlanmış olup yerel arasında bu çalışmalara ilgi duyulması Batılılaşma çabaları ile 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır³. Osmanlı aydınları, bu çabaları batılılaşma çabalarının bir parçası olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda, ilk çalışmalar Batılı arkeologlarca yapılmış daha sonra başta Osman Hamdi Bey olmak üzere az sayıdaki Osmanlı aydını arkeolojik kazı çalışmaları yapmıştır. Osman Hamdi Bey'in arkeoloji ve müzecilik alanında yaptığı çalışmalar Türk arkeolojisi ve müzeciliğinin temel yapı taşları arasında yer almaktadır. Kültürel miras alanındaki arkeolojik çalışmalar "Toplum Arkeolojisi-Public Archaeology" olarak adlandırılan alanın konusudur. Bu alan, günümüzde toplum arkeolojisi çalışmalarının, çoğunlukla "arkeolojik informal eğitim çalışmaları" olarak, arkeoloji müzelerinde, arkeoparklar'da ve bazı ören yerlerinde yürütülmektedir. Söz konusu bu alanlar, açık hava müzeleri içinde, sit müzesi ya da yaşayan müze olarak adlandırılan grup içerisine girmektedir⁴. Bu bölümlerdeki etkinlikler genelde arkeologlar tarafından yürütülmektedir.

Arkeolojinin üniversite boyutu ise eğitim ve araştırma çalışmalarından oluşmaktadır. Arkeoloji alanındaki çalışmalar yalnızca kazı alanları, arkeoloji laboratuvarları ve üniversitelerde değil aynı zamanda müzelerde de sürdürülmektedir. Müzelerde, üniversiteler gibi bilimsel bir kimliğe sahiptir. Fakat bilimsel çalışmalarla birlikte yürütülen toplumsal çalışmalar bu iki kurumu birbirinden ayırmaktadır. Üniversiteler belli bir kesime hitap ederken, müzeler toplumun her kesimine hitap etmektedir. Bu müzenin amaç ve kapsamı üzerine son yıllarda alternatif tanımlar üzerinde çalışan ICOM' un (Uluslararası Müzeler Konseyi) Japonya'daki Kyoto Uluslararası Konferans Merkezi'nde gerçekleştirdiği "Olağanüstü Genel Kurulu'nda sunduğu alternatif müze tanımında da belirtilmektedir: Günümüz dünyasında toplum arkeolojisi üzerine olan yaklaşımlar nelerdir? Bu yaklaşımlar hangi amaçları içerir ve neden toplumla iletişime geçme ihtiyacı duymuşlardır? Bunlardan iki model Nick Merriman tarafından ortaya konulmuştur. Bu araştırmacıya göre ilk model "açıklayıcı metot" diye nitelendirilmektedir. Bu modelde amaç, birey ve toplumun arkeologların neler yaptıkları konusunda bilgi edinmelerini sağlamaktır⁵. Bu modelde toplum eğitimi temel araçtır yani toplum eğitim araçlarıyla bilgilendirilmektedir.

1 Jameson 2004, 21-58.

2 Özdoğan 2011, 213.

3 Özdoğan 2011, 190.

4 Onur 2014, 36.

5 Jameson 2004, 7.

Merriman'ın ikinci modeli ise "multipleperspectives" (çoklu bakış açıları) olarak adlandırılmaktadır. Bu modelde temel amaç birey ve toplumun kendilerini ya da yaşamlarını keşfedebilmeleri veya daha derin düşüncelerle daha yaratıcı olabilmelerini sağlamaktır. Bu aşamada toplumun belirlenen ilkeleri uygulayabilmesi için arkeolog rehber olmalıdır⁶.

Türkiye'de bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde gerçekleştirilen kaçak kazılar ayrıca, define aramayı bir tutku haline getiren bazı maceraperestler her dönemde varlıklarını göstermişlerdir. Bu olumsuz gelişmelere binaen toplumsal arkeolojinin sistemli bir şekilde yaygınlaştırılmasını ivedilikle gerçekleştirmek zorunda bulunmaktayız. Dolayısıyla arkeoloji müzelerini ziyaret etmenin önemi hususunda da daha yapısal reformlar hayata geçirilmelidir⁷.

Müze ziyaretçilerinin toplum arkeolojisi ve yeni müze bilim ekseninden anlamlı müze gezileri, müzelerde sergilenen eserlerden maksimum oranda bilgilenebilmeleri ve özellikle tablolardaki anlatılan konulara yönelik eser çözümlemelerini ele alan bu çalışmada, tarama yöntemiyle doküman analizi yapılarak özellikle çevrimiçi platformlardan literatür taraması yapılmıştır.

1. Toplum Arkeolojisi

Arkeoloji nedir? Eski Yunanca Arkhaios eski demektir. Logos, söz, fikir, bilim manasına gelmektedir. Bu sebeple arkeoloji eskinin bilimidir. İnsanlar atalarından kalma verilere, geçmiş yıllardaki yaşantıların kalıntılarına yönelik ilgi duymuşlardır. Rönesans Döneminde Medici müzeleri modern Avrupa müzeleri kabul görmektedir. Antik Çağ eserlerinin biriktirilmesi ve koleksiyonerlik Rönesans Döneminde başlamaktadır⁸. Arkeoloji bilimi, Avrupa'da 18. yüzyıl itibarıyla burjuva sınıfının ve kentli liderlerin eski dünyaya ait nesnelere toplama ve biriktirme hevesini tatmin etmek için gerçekleştirdikleri kazılarla ortaya çıkmıştır⁹.

20. yüzyıldan başlayarak belirli bir sistematiği olmayan şahsi perspektiflere dayalı nitelendirmelerden hoşlanmayan çevreler, kuramsal temellendirmelerini arkeolojiye göre daha önce tamamlayan disiplinlerden ilham alarak arkeoloji bilimine dair teorik çalışmalarını sıklaştırarak arayışlarına devam etmekteydiler. Bu akımın savunucuları, sistemler kuramının temelini oluşturan sınanabilir modellere dayalı nesnel kuramları bilimin temeli olarak gördüklerinden, kendilerinden önceki dönemde geliştirilmiş olan kuramları, nesnel olmayan yorumlara dayalı bakış açıları olduğu gerekçesiyle reddetmişlerdir. Özellikle karşı çıkılan konu, geleneksel arkeolojinin bir anlamda temel amacı olarak görülen, bölgeler ya da kültürlerarası ilişkileri anlamaya yönelik yaklaşımı olmuştur. Örneğin kültürlerin yayılımı ve başka bölgelere aktarımıyla ilgili görüşleriyle ortaya çıkan "yayılmacı" (diffusionism) yaklaşımı tümüyle reddetmişler ve Marksist bakış açısının sosyoekonomik temelinden de yararlanarak yayılmacı kuramları tanımlayan Gordon Childe, yeni arkeolojinin hedefi haline gelmiştir. Bunların arasında özellikle 1950'li yıllarda R. J. Braidwood'un "doğal çevre kuramı" ile K. Flannery'nin "işlevsel süreç arkeolojisi" (functional processual archaeology) yaklaşımları, daha sonraki gelişmelere zemin hazırlamaları açısından önem taşımaktadır. Bu söz konusu farklı görüşler de arkeoloji biliminde, kültürel etkileşim açısından sınırları olmayan halkla iç içe, kültürel çeşitliliği gözetken, birbirleriyle karşılaştırmalı olarak incelenmesinin önemini vurgulamışlardır. İlk olarak 1968'de L. Binford'un çıkışıyla beraber (new archaeology)

6 Jameson 2004, 8.

7 Şahin 2018, 55.

8 Artun 2018.

9 Öztaner 2017, 41.

diye nitelendirilen modern arkeoloji ya da yeni arkeoloji ifadeleri kullanılmaya başlanmıştı. Zira Amerika Birleşik Devletleri'nin bazı eyaletlerinde başlayarak daha sonra Avrupa'da (İngiltere) D. Leonard C.'nin gayretleriyle gelişmeye devam etmiştir. Bu aşamadan itibaren yeni arkeolojinin savunucuları arasında temel görüş, yorum ve yaklaşım farklılıkları belirginleşmiş ve farklı adlarla anılan akımlar ortaya çıkmıştır. Böylesi uğraşlar ve emeklerden sonra derin düşünce sistemlerinden yoğrulmuş yeni terminoloji ve üslup özellikleri arkeoloji bilimiyle tanışma fırsatı yakalamıştır. Burada yalnızca bazı kısa tanımlamalardan bahsedilmektedir. 20. yüzyılın sonlarına doğru eski arkeoloji denilen akım ile yeni modern arkeoloji söylemleri hızını kesmeye başlamaktaydı. Yeni arkeoloji söylemlerinde bulunan ve bu düşüncelerini müdafaa eden kesimler üsluplarını yumuşatma eğilimi göstermeye başlamışlardı. Dolayısıyla geleneksel arkeoloji faaliyetlerini sürdüren ve savunan çevreler, modern arkeolojinin teknik imkânlarından yararlanma yoluna gitmekteydiler.

Daha kapsamlı ifadeler kullanmak gerekirse, arkeoloji bilim alanında en yeni gelişmeler, kazılar sonucunda çıkan materyallerin yorumlanmasının belirli prensipler ve sistemsal alt parametrelerinin daha bilimsel metotlara göre gözden geçirilmesinden yanaydı. Başka bir ifadeyle ortaya atılan teorilerin tartışılması, anlamlandırılması, denenmesine yönelik ortak görüş birliğidir. Teorik arkeolojiyi metot yönünden tercih eden mütalaa tasarımlarında temel hedef, edinilen verilerin zenginliğinden ziyade kuramsal arkeoloji analizleri neticesinde teori kullanabilme deneyimi sağlamaktır. Dolayısıyla bu akımların güçlü olduğu Anglosakson bilim insanlarının alan çalışmaları ve özellikle yaptıkları kazılar dar alanlarla sınırlanmış, arkeolojinin temelini oluşturan buluntu topluluklarının tanımı ve sınıflandırılması arka plana itilmiştir¹⁰.

Geçmişte yaşamış insanlara ait objeleri, ortaya çıkarma, biriktirme, depolama ile başlayan ilk arkeolojik çalışmalar, kültürel olayları derinlemesine inceleyen, anlam arayan ve bu kalıntılar üzerinden teoriler kurmaya yönelik değildi. Arkeoloji, belirli bir süreç dâhilinde zamanla evrilerek gelişimini sürdürmektedir. Arkeolojiyi ilgilendiren birçok bilim dalı ile iletişim halinde bulunarak gelişen arkeoloji, diğer bilim alanlarıyla ile temasta bulunarak ilerlemektedir. Tarih biliminin de kendi prensipleri paralelinde bir devinim yaşadığı bilinmektedir. Tarih bilim alanı arkeoloji bilimi ile birçok ortak noktada buluşmaktadır. Bunlara örnek olarak Danimarkalı Thomsen' in geliştirdiği “Üç Çağ Sistemi” verilebilir. Thomsen eserleri tasnifleyerek “Üç Çağ Sistemi” şeklinde tanımlanan bir algoritmik analiz formuna dönüştürmüştür¹¹. Thomsen'in üç çağ ayrımı çalışmasından sonra Amerikalı antropolog Lewis H. M. ve E. B. Tylor “Toplumsal Tekâmül (evrim)” kuramı ile toplumsal sınıflama teorisini öne sürmüştür. Günümüze gelene kadar önemini arttıran arkeoloji bilimi, çalışmalarını halkla daha fazla buluşturabilmek adına disiplinler arası bir düzlemde paydaşlarla dava birlikteliği yaparak sosyolojik deneyimler edinmiştir.

Schofield'e göre, “çağdaş toplum ve sürdürülebilirlik bağlamında arkeolojinin de önemli bir bileşen olduğundan söz etmektedir. Ona göre arkeoloji entelektüel ve ruhsal gelişim yoluyla kültürel iyi olmayı desteklemektedir. Toplum arkeolojisinde örneğin çocukları da kapsayan sosyal yardım etkinlikleri, eğiten, ilham veren, harekete geçiren etkinlikler ve projeler büyük oranda fayda sağlamaktadır”¹².

---

10 Özdoğan 2011, 140.

11 Bahn 2013, 315.

12 Akıncı 2020, 10.

Toplum arkeolojisi, stil ve şekilsel tasniflendirmeye yönelik geleneksel düzene, reaksiyon göstermekle vuku bulan yeni gelişmelerdir¹³. Toplum arkeolojisi konusu kültürel miras yönetimi, toplumun arkeoloji alanında eğitimi, popüler yayın, belgesel ve televizyon programları, arkeolojinin sosyal, politik, ekonomik etik konteksti içinde ele alınması gibi konulardan oluşmaktadır¹⁴. Toplum arkeolojisi 70'li yıllarda arkeologların, kültürel mirasın korunmasında toplumun desteğine ihtiyaç duymasından dolayı ortaya çıkmıştır. Amerika'da bu alan eğitici arkeoloji (educational archaeology) olarak anılmaktadır. Giderek büyüyen bu dal arkeolojinin toplumla olan ilişkisini bir yeni iklimde hareket etmek sürecini desteklemiştir¹⁵. Günümüzde bu alan eğitim, ekonomi, politika, eser kaçakçılığı ve vandalizmle mücadele gibi farklı konuları arkeoloji bağlamında değerlendiren bir disiplin ve uygulama alanıdır¹⁶. Toplum Arkeolojisinin uygulanma amacının iki modeli vardır: Bunlar; eksiklik modeli ve çoklu bakış açısı modelidir. Eksiklik modeli, toplumun bilim konusundaki anlayışında var olan eksiklikten yola çıkarak toplumun arkeoloji ve arkeolojik çalışmalar hakkında bilgilendirmeyi amaçlayan model iken, çoklu bakış açısı modeli arkeoloji yoluyla toplumun ve bireylerin bilişsel ve duygusal açıdan kişisel gelişimlerine katkı sağlamayı amaçlayan modeldir¹⁷. Yalnızca geçmişe dair bilgilerin değil aynı zamanda arkeoloji alanındaki yöntem, teknik ve uygulamalarının da eğitime katkısı olmuştur. Bu açıdan arkeoloji biliminde düzenlenecek bir pedagojik uygulamada birtakım ilkelere göre hareket edildiğini Akıncı, şöyle dile getirmektedir.

- “Geçmiş hakkında bir şeyler öğrenmek
- Geçmişten ders çıkartmak
- Geçmişin mirasına sahip çıkmak
- Toplumun geçmiş ile ilgilenmesini sağlamak”¹⁸.

2. Toplumsal Müze Bilim

Müzecilik tarihi araştırıldığında geçmişte müzelerin eser koruma, bakım, onarım, sergileme, koleksiyon oluşturma gibi birtakım görevleri dışında topluma karşı sorumluluk prensipleri doğrultusunda eğitim hizmeti de sundukları bilinmektedir¹⁹. Müze eğitimi bir sanat, yaratıcı bir eylemdir. Herkese eşit derecede hitap edebilecek bir mesleki görevdir²⁰. Toplum odaklı öğretim amaçlı müzeler, yaşam boyu sürmektedir ve belirli bir müfredatla bir binanın sınırları içerisinde devam etmez bu özellikleri yönüyle geleneksel okul eğitiminden birçok açıdan farklı bir misyona sahiptir²¹. Çeşitleri, sınıfsal kategorileri ne olursa olsun müzeler, insanlara fikir vermekte ve entelektüel yönlerinin gelişimine katkıda bulunabilmektedirler²². Hein, Dewey gibi Amerikalı eğitim bilimciler müzelerde insanları bilinçli programlarla bilgilendirmenin kültürlenmelerine sebep olmanın önemine vurgu yaparak okul dışı eğitim ortamları olarak müzelerin formal eğitimin bilgi kaynaklarının pekiştirilmesinde hassas bir pozisyon üstlendiklerinden bahsetmektedir²³.

---

13 Akıncı 2020, 10.

14 Moshenska 2017, 7.

15 Schadla-Hall 1999, 36.

16 Jameson 2004, 8.

17 Jameson 2004, 9.

18 Akıncı 2020, 10.

19 Karadeniz-Çok 2013, 199.

20 Burnham-Kai Kee 2011, 37.

21 Onur 2013, 47.

22 Onur 2012, 164.

23 Onur 2012, 168.

Günümüzde artık okullarla işbirliği içinde hareket eden müzeler bir müze pedagojisi tanımıyla ortaya çıkmaktadır²⁴.

Toplumsal müze bilimle temel amaç ziyaretçilerin keşif ve merak duygularının geliştiği, yaratıcı ve aktif olabildikleri, eleştirel düşünme yetkinliği kazanabildikleri, kendilerini rahat ve huzurlu hissedebildikleri mekânlar yaratabilmektir. Dolayısıyla istenilen yönde nitelikli deneyimler edinebilmeleri amaçlanmaktadır. Yaratıcılık ve bilgiyi aktif zihinsel süreçlerden geçirerek edinme hedeflenmektedir²⁵. Uluslararası bağlamda kültürel miras eğitimine yönelik en anlamlı fikir, müzelerle eğitmenin yalnızca enformatif amaçlı değil aynı zamanda önceki deneyimler, imge, bellek, keşif ile ilintili ve bireyi kuşatan değer yargıları gibi toplumsal koşullarla temellendirilen çok amaçlı olmasından ötürüdür. Müzecilikte yeni temaları şöyle özetlemek gerekirse;

- Sürdürülebilirlik
- Müze eğitimi
- Koruma
- Müze yönetimi (strateji, kurumsallaşma, organizasyon)
- Markalaşma
- Müze teknolojileri (dijitalleşme)
- Koleksiyon yönetimi (dijital kütüphane)
- Postmodern müze
- Toplum odaklı müzeler ve kültürel çeşitlilik (demokratik, çok sesli, kapsayıcı vb.)
- Bilim ve teknik müzelerinde sanayileşmeye yönelik atılımlar
- Yaşayan müze, deneyim odaklı müzeler
- Soküm(Somut olmayan kültürel miras) müzeleri
- Müzelerin Türkiye turizmine katkıları
- Sürdürülebilir eko müzecilik
- İş geliştirme

Toplum müzeciliği, halkın müzelerde kendi sanatsal çalışmalarını yaratabileceği ortamlara kavuşmasıdır. Örneğin, bireyler, fotoğraflarını paylaşmak, sesli medya organları vasıtasıyla kendi katılımları sonucu kendilerine ait sesli veya görsellerden oluşan veriler elde ederek, bunları sergilemek gösterilebilir. Günümüz müzeleri sınırları belli mekânlar değildir. İnsanı ilgilendiren her kavramın yer aldığı insanın kim olduğunu ve ne olacağını öğreneceği çok yönlü mekânlardır²⁶.

“Arkeoloji müzelerini ve ören yerlerini, yerinde ziyaret etmek gerekmektedir. Toplumun, üzerinde yaşadıkları zengin tarihi geçmişin farkına varmalarını sağlamak ve kültür varlıklarının tanıtılmasına katkıda bulunmak esastır. Dolayısıyla sahip oldukları kültür varlıklarını koruyarak gelecek nesillere aktaran bireyler yetiştirmek önemlidir. Birçok arkeolojik alanın karşı karşıya bulunduğu tehditleri bilen ve sorunlara somut çözümler üretebilen ve bu çözümlere kalıcı ve yol gösterici koruma ve bilinçlenme süreçlerine dönüşmesine katkıda bulunan bireyler yetiştirmek esastır. Kültürel ve arkeolojik değerleri bir arada bulan öğrencilere arkeoloji temelli bütünsel ve katılımcı bir eğitim sunmak amaçlardan bazılarıdır. Bu yolla katılımcıların disiplinler arası düşünme becerilerini geliştirmek hedeflenmektedir. Son 20 yılda yükselme eğilimi içerisinde olan kültür turizminin gelişmesine paralel olarak bir tür koruma yöntemi olan arkeopark alanlarının yaygınlaşması ve kabul görmesi konusunda ilerleme gösterilmiştir. Hedef kitle olan öğrenciler ile birlikte insanlığın ortak kültürel mirasının temelinde disiplinler arası ilişki kurma, düşünme ve sorun

24 San 2007, 21.

25 İşler 2019, 15.

26 Karadeniz 2018, 66.

çözme becerilerini geliştirmeye yönelik yaratıcı ve katılımcı bir eğitim programı geliştirmek gereklidir”²⁷.

3. Yeni Müze Bilim Düzleminde Eser Çözümleme

Müzeler, insanların beklentileri ve gereksinimleri doğrultusunda izleyiciyi katılımcıya dönüştüren yeni paradigmada daha aktif bir görev üstlenmiştir. Yeni müzecilikte sergilenen nesnenin arka planındaki düşünsel boyutunu sorgulayarak yeni kavramlara ulaşma çabası bugün temel parametrelerdir. Müze demek, artık kültürel miras anlamı dışında insanların ziyaretini beklemeden onlarla fiziksel veya dijital platformlarda iletişime geçme teşebbüsleri olan kurumlar akla gelmektedir. Toplum arkeolojisinin ilkelerine ve amaçlarına ulaşabileceği uygulamalı ortamlar müzelerdir. Yeni bir takım müzelerde arkeopark bölümleri kurulmuştur. Bu alanlarda ziyaretçilere uygulamalı kazı yapma teknikleri eğitimleri verilmektedir. Müzelerin, sergilerini ve koleksiyonlarını eğitim yoluyla toplumla paylaşma politikası çağdaş müze tutumudur. Duygusal, entelektüel bir bağla sanat eseri ile ilişki kurmaktır. Çağdaş müzecilik, temsil kabiliyeti olan çok sesli, hizmet ettiği topluma karşı sorumluluk bilinci ve öngörülerini ile ortaya çıkan yeni yapılanmalardır. Toplumun değişen ihtiyaçlarını gözeterek politikalar belirleyip hitap ettiği çevrenin kültürel dinamiklerini tahlil eden sergiler, koleksiyonlar oluşturmak temel amaçlarındandır.

21. yüzyılda büyük dönüşümler yaşayan müze bilim faaliyetleri, teknolojinin olanaklarından en üst seviyede yararlanmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, politikalarını ve iç işleyiş prensiplerini de çağın iletişim imkânlarından her anlamda istifade etmeye gayret etmektedir. Toplumla sıkı ilişki kurmak yeni müze bilimin en temel felsefesidir²⁸. Çağdaş müzeler, toplumda kültürel farklılıklara saygı duyma ilkeleri çerçevesinde, aktif, etkinlikler üreten, projeler, yarışmalar, söyleşiler, paneller, vb. aktiviteleriyle tematik müzecilik prensipleri doğrultusunda sergi ve koleksiyonlarını biçimlendirmektedir²⁹. Daha da önemlisi müzeler, informal eğitim akademisi gibi işleyerek, halkı eğitme misyonu üstlenerek yeni bir yapılanmaya ihtiyaç duymuştur.

Müzelerin toplumla iki yönlü bir ilişki bağıntısı bulunmaktadır. Birincisi klasik müze mantığından hareketle genel kanı, diğeri ise değişen insan gereksinimleri doğrultusunda yapılanma süreci devam eden yaşayan, katılımcı, değer üreten, topluma karşı sorumlu bir bilinç üstlenen müzeciliktir. Dolayısıyla bugün müzelerin en önemli icraatlarından biri tasarıma yönelik uygulamalı programlara imza atmalarıdır. Müzelerin hitap ettiği kentin sosyal ve ekonomik pozisyonuna göre halkın her kesiminden bireyin katılımıyla gerçekleştirilen pratik atölye etkinlikleri giderek yaygınlaşmaktadır. Bunun yanı sıra bazı müzelerde eğitim pozisyonunda görev alan ya da bu öğretmenlik görevini üstlenen müze çalışanları bulunmaktadır. Söz konusu öğretmenler eşliğinde katılımcılara, (müze ziyaretçileri) sanat eserine karşı bir bakış açısı kazandırmak gayesiyle çözümlemelerde bulunulması sağlanmaktadır. Sanatsal bakış açısı, nesne üretiminin çağını aydınlatması ve varsa sanatçısının hangi birikimden ilham aldığı ve de gelecek nesillere neler bırakabileceği hususundadır. Arkeolojiyi ve sanatı, halkla buluşturan müzeler bu bağlamda söz konusu eseri belirli kriterlere göre incelemektedir. Şöyle ki, biçim-içerik-künye, eserin sanatsal (estetik) özellikleri, konu, muhakeme, anlam bölümlerinden ibarettir³⁰. Bu çözümlemeler sonucunda katılımcıların birtakım kazanımlar

27 Şahin 2018, 365.

28 Message 2006, 603.

29 Keleş 2003, 6.

30 İncirkuş 2018, 46.

edinmeleri gerekmektedir. Şöyle ki; sanatın kuramlarını tanımak ve uygulamaya çalışmak, analitik eser çözümlemeyi öğrenmek ve uygulayabilmek, sanatının temel öge ve ilkelerini tanımak ve uygulayabilmek eleştirel bakış açısına sahip olabilmektir. Bu niteliklerin dışında, eğitimlerini ilerleten bireyler, sosyolojik, felsefi, siyasi, psikolojik içerikleri ile daha profesyonel incelemelerde bulunabilecektir. Bu çözümlemelerin en önemli amacı sanat eserlerinin ikonografik yorumlamalarının gerçekleştirilmesi ve eser içerikleri ile estetik niteliklerinin tartışılmasını yapabilecek seviyeye ulaşabilmek başarısıdır. Bir sanat eserine yönelik tanımlama yapıldığında, eserin estetik niteliklerinin yanı sıra konu-içerik özelliklerinin çözümlemesinde bilişsel (cognitif) analiz yöntemleri kullanılmaktadır.

Türkiye’de de bazı müzelerde ziyaretçilere yönelik müze eğitimi faaliyetlerini organize eden sorumlu çalışanlar görev yapmaktadır. (Fig. 1, 2), Bu kişiler, müze eğitmeni, galeri uzmanı, müze rehberi ya da benzer bir pozisyonundaki çalışanlardan seçilmişlerdir. Müze eğitimleri önceden belirlenen planlamaya göre yürütülmektedir. Bu planlama, müze öncesi, müze etkinlikleri esnasında ve müze sonrası için hazırlanan eğitim programlarıdır.

Fig. 1-2. Çorum Müzesi Eğitim Etkinlikleri³¹

4. Müzelerde Eser Çözümleme Kriterleri

4.1. Konu / İkonografi

Sanatın çoğu temsildir (yani, bir şeyle benzerlik gösterir) ve doğal olarak eserde neyin, neden gösterildiğini anlamak istemekteyizdir. İkonografi analizi, eserin anlamının yorumlanmasıdır. Zeugma Müzesi’ndeki mozaikler ya da Çatalhöyük yerleşme alanları ile Urartu uygarlığını daha ayrıntılı bilinmesine olanak imkân sunan Van Müzesi gibi yeni kurulan modern müzeleri incelerken, burada sergilenen ya da kurgulanan mekânlarla, görsellerle ilgili edinilen ilk intiba kafa karışıklığı yaratmamaktadır. Fakat bazı eserlerde farklı mesajlar verilmek istenebilmektedir. Eserler, birbirinden farklı malzeme, farklı tarih, farklı uygarlık, farklı sanat türü olabilmektedir. Burada üzerinde durulması gereken en önemli husus ziyaretçi düzeyine uygun olarak bir program oluşturmaktır. Müze ziyaretçileri bazen ailece bazen bireysel olabildiği gibi okul grupları halinde gelenlerde olabilmektedir. Anaokulu öğrencilerinden yaşlı bireylere kadar farklı kuşaklardan kişilere uygun düzeyde bir yaklaşım tarzı ve eser çözümlemesi yöntemi tasarlanmalıdır.

31 Çorum Müzesi Müdürlüğü izni ile alınmıştır.

Anlaşılması zor olan imgeler söz konusu olduğunda, araştırmacılar hangi bağlamsal malzemelerin konu ile alakalı olduğu konusunda fikir ayrılığı yaşayabilir ve bu da birbiriyle çelişen yorumlamalara sebep olabilir. Karışık veya anlaşılmaz eserlerde işlenen konuların anlamları günümüzde tartışılmaya ve yeniden yorumlanmaya devam etmektedir³².

4.2. Üslup

Üslup, eserlerin sınıflara ayrılmasına ve tarihlendirilmesinde yardımcı olmanın yanı sıra sanat tarihçilerinin anlatılarını da büyük ölçüde şekillendirmektedir. 20. yüzyılın ortalarına kadar, pek çok sanat tarihi anlatısı üslup gelişimine ve değişime odaklanmıştır. Sonuç olarak, Batı sanatında kullanılagelen pek çok dönem ayrımı üsluba dayanmaktadır. Bazı örnekler vermek gerekirse: Geometrik, Oryantalizan, Arkaik ve Antik Yunan'daki Arkaik ve Klasik Dönemleri ile Helenistik Çağ'ın barok üslubu klasikleri Orta Çağ Avrupası'ndaki romanesk ve gotikle birlikte erken, yüksek ve geç Rönesans dönemleri vb. dir. Bugün üslup sanatın sanat tarihçilerini ilgilendiren pek çok kavramından yalnızca biridir. Fakat geleneğin gücü sayesinde üslup temelli yapılan dönem ayrımları ve etiketler yaygın olarak kullanılmaktadır. Aynı şekilde, belirli dönemlerin, yerlerin ve sanatçıların üslubuna aşina olmak halen temel sanat tarihi bilgisi olarak düşünülmekte ve sanat tarihine giriş ders kitaplarının ve derslerinin odak noktası olmaya devam etmektedir.

4.3. Analiz

Çözümleme safhasında genel olarak, "Eser nasıl düzenlenmiştir?" sorusuna cevaplar aranmaktadır. Sonraki safhada da sanat objesi hakkında bulgular bir araya getirilir. Zira sanatın temel ilkelerine dikkat edilmektedir. Bu evrede sanat nesnesinin kurgusu yani oluşturulma tarzı araştırılmaktadır. Şöyle ki sanatçının psikolojisi ve düşünce yapısını burada ortaya koyar, saklar ve eserdeki arka yapıyı sanatın eleman ve ilkelerini kullanarak oluşturabilmektedir. Sanatçı şekil, renk, özellik, iz, espas, renk vb. öğeleri; vurgu, oran, tartım, devinim, balans, pay, başkalık ve birlik gibi prensiplere göre kullanmaktadır³³.

Geçmiş bugün insanlara mantıklı gelen şekillerde yorumlanabilmektedir. Bugün, sanat tarihçileri feminizm, küreselleşme, çok kültürlülük ve kimlik politikası gibi toplumsal gelişmelerden ilham alarak geniş yelpazede sorular sorabilmektedirler. Konuşmacı veya yazar eserden fiziksel bir nesne mi, görsel bir deneyim mi yoksa kültürel bir eser olarak mı bahsediyor? Böylesi bir yaklaşım size yanıtlar sunduğu kadar yeni soruları da beraberinde getirmektedir. Ancak bu hiç de kötü bir şey değildir. Burada sadece bilgi edinmek için değil, dünyadaki çeşitli konulara merak duyarak, bunlar hakkında eleştirel düşünme yeteneğini geliştirmek için de bulunmaktadır³⁴.

4.4. Görsel (biçimsel) Analiz

Bir eserin görsel özelliklerinin tanımlanması ve etkilerinin analizidir. Sanat tarihçileri görsel özellikleri sistematik olarak tanımlamak için kabul gören bir dizi terim ve kavramdan yararlanmaktadır. Bunlar biçim, ölçek, kompozisyon, bakış açısı, insan figürünün ve alanın değerlendirilmesi ve biçim, çizgi, renk, ışık ve doku kullanımı gibi unsurlardan oluşmaktadır. Görsel özellikler tanımlanırken biçimsel analiz, genellikle eserin izleyende uyandırdığı genel etkiye katkıda bulunan belirli özellikleri tanımlanmaktadır. Örneğin, belirgin bir doğrusal şekil eğer düz ve dikeyse güç anlamına gelebilirken, kıvrımlı ise zarafet veya şehveti, uzun ve yatay ise istikrarı ve

32 Elkins 2017.

33 Mercin – Alakuş 2005, 38.

34 Glass 2021.

sakinliği gösterebilmektedir. Işıık ve karanlıktaki keskin zıtlıklar görüntünün çarpıcı ve dramatik olmasını sağlarken, sönük ışıklandırma kibarlık ve mahremiyet anlamına gelebilmektedir. Geçmişte biçimsel analiz, insanların görsel biçime verdiği tepkide temel bir evrensellik olduğunu varsaymış ve bu etkileri tanımlamaya çalışmıştır. Günümüzde ise bu yöntemin öznel olduğu anlaşılmıştır³⁵.

4.5. Eleştirel Analiz

Eleştirel analiz, bir sanat eseri, metin, fikir, olay veya durumunu ele alırken düşünmeyi düşünme ve değerlendirme sürecidir. Bu analiz yöntemi, bir konuyu sorgulamak, çözümlmek ve anlamak için eleştirel düşünmeyi kullanır. Eleştirel analiz, farklı bakış açıları, önyargılar, gözlem yeteneği, düşünmek gibi unsurlar bir araya gelerek daha geniş bir anlayış ve yorum sağlar.

Eleştirel analiz, çeşitli disiplinlerde kullanılabilir. Edebiyat, sanat, tarih, felsefe, hastane, psikoloji ve medya gibi alanlarda yaygın olarak uygulanmaktadır. Eleştirel analiz yapılırken, fikir veya düşünce birikimi, yapı, kullanımı göz önünde bulundurmak önemlidir. Eleştirel analiz süreci:

- Metni veya cümleyi anlama
- Soru sorma
- Kanıtları değerlendirme
- Bağlamsal analiz
- Yorumlama ve eleştiri

4.6. Betimleme

Betimleme, sözcüklerle sanat yapabilmektir. Anlatılan konuyu, kavramı, nesneyi dinleyicinin zihninde kişileştirebilmek, canlandırma yapabilmektir. Dolayısıyla bir resim tablosuna bakan ziyaretçilerin resmi yapan sanatçının meydana getirmek istediği çağrışımlara ulaşabilmesi adına, o sanat eserini tahlil etmekle mümkün olabilmektedir. Eserin şekil, renk, ikonografik olarak değerlendirilebilmesi gerekmektedir³⁶.

- Ana tema nedir?
- Hangi gereçler kullanılmıştır?
- Eser hangi teknikle yapılmıştır.

4.7. Çözümleme

Sanat eseri çözümleme, bir sanat eserini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek, tema, biçim, anlatım, semboller, renkler, içerik ve diğer unsurları oluşturan analiz sürecidir. Bu çözümleme, sanat eserinin yaratıcısı tarafından amaçlı olarak anlaşılması ve eserin estetik, kültürel veya tarihsel bağlamını anlamak için yapılır.

Mecrin ve Alakuş'a göre“hangi çizgiler görünüyor? (düz, eğri, kırık, hepsi de) Hangi şekiller daha çok kullanılmış? (geometrik, organik, ikisi de) Renkler daha çok nasıl düzenlenmiş? (sıcak, soğuk, her ikisi de) Açık renkler mi daha çok kullanılmış? Mekân daha çok nasıl? (düz, üst üste; derin bir alan olarak veya her ikisi) Doku daha çok nasıl? (kaba, yumuşak, her ikisi de). Değer (valör) daha çok nasıl? (açık, koyu, orta ayar ya da yüksek kontrast) Birbirini tekrar eden şekiller var mı? Bazı nesnelere önde iken bazıları arkada mı durmakta? Resimde görülen nesnelere yâda figürler gerçek büyüklüğünde mi”³⁷?

35 Glass 2021.

36 Özsoy 2003.

37 Mecrin-Alakuş 2005, 40.

4.8. Yargı

Sanat eserinde yargı, bir sanat eserinin değerlendirilmesi ve anlamlandırılması sürecidir. Yargı, sanat eserinin estetik, anlatsal, teknik ve kültürel bakış açısını içerir. Bir sanat eserini değerlendiren kişi, eser içeriğinin ifade ettiği duygu veya düşünce, sanatsal ifade ve beceri, kullanılan malzemeler ve teknikler gibi yaygın özellikleri göz önünde bulundurarak bir yargıya varmaktadır.

Sanat eserinin yargılanması, sübjektif bir şekilde yorumlayanı ve onun kişisel zevklerini ve hedeflerini gerçekleştirmeyi başarabilir. Kimi insanlar bir sanat eserini beğenirken, diğerleri aynı eseri beğenmeyebilir. Yargı, sanat eserinin güzelliği, anlamı, etkileyciliği veya başarısı gibi özelliğini çözümleyerek bir değerlendirme yapmayı amaçlar.

Burak 'a göre yargı, “bu eser güzel midir? Niçin? Bu eser sana soğuk mu geliyor? Sizce bu eser tarihi değer taşır mı? Sizce bu eserin bir işlevi var mıdır? Niçin? Bu eserden hoşlandınız mı? Niçin? Eserin başarılı olduğunu düşünüyor musunuz? Eserin değeri bakımından müzeye konulmaya uygun mu”³⁸?

4.9. Estetik

Sanatta estetik, güzellik ve zevk almak gibi kavramları ifade etmek için kullanılan bir terimdir. Estetik konsept, sanat eserlerinin güzelliği ve duysal deneyimlerle elde edilmesidir. Sanatta estetik, sanat eserinin tasarımı, çevre, renk kullanımı, biçim, doku, oranlar ve diğer görsel özelliklerin harmonisiyle bağlantılıdır.

Estetik değerlendirme, sanat eserinin duysal etkileri ve izleyici üzerinde yarattığı etkileri değerlendirerek ilerler. Bu değerlendirme, tüketicileri bireysel değerlendirmeleri nedeniyle estetik deneyim, bireysel tercihler, kültürel bağlama ve deneyimlere dayanmaktadır. Ancak genel olarak, sanatta estetik, sanat eserinin sergilenmesi, uyum, denge, güzellik ve duysal etkilerle ilgili olarak algılanan değerleri ifade eder.

- Sanat yapıtı ne demektir?
- Sanat 'da ki güzellik ile doğa 'da ki güzellik arasındaki ayrılık nedir?
- Bir bireyin sanat eserini tam yönleriyle değerlendirebilmesi için hangi deneyime ve bilgiye ihtiyacı vardır?
- Sanat eseri neden kıymetli veya önemlidir?
- Gelişmenin estetik evreleri nelerdir?

Fransız felsefeci Foucault'a göre; “*arkeolojik eser çözümlemesinin temel kavramları; süreksizlik, kopma, eşik, sınır, seri gibi bilgi kuramsal kavramlardır.*” Arkeolojik çözümlemenin düşüncelerin tarihinden ya da bilimlerin tarihinden ibaret olmadığını söyleyen Foucault, “daha çok, bilgilerin ve teorilerin nasıl mümkün olduklarını, bilginin hangi düzen alanına göre kurulduğunu, hangi tarihsel öngörüler üzerinde ve hangi pozitiflik elemanının içinde fikirlerin ortaya çıkabildiklerini, bilimlerin oluşabildiklerini ve rasyonelliklerin biçimlenebildiklerini bulmaya çalışan bir inceleme olduğunu söylemektedir. “Bilginin tarihi, ancak kendisiyle çağdaş olandan hareketle ve hiç kuşkusuz karşılıklı etkileşime ilişkin terimlerle değil de, zaman içinde oluşmuş koşullara ve öngörülere ilişkin terimlerle yapılabilmektedir”³⁹.

38 Burak-Semra, 2017.

39 Veli 2013, 44.

Zengin içerikle yoğrulmuş sanat eserlerinde her izleyici kendinden bir şeyler bulabilmektedir. Bu konuda o eseri üreten sanatçının bile göremeyeceği oranda farklı yorumlar dile gelebilmektedir.

Sanat eserine nereden nasıl bakmasını bilen izleyici, incelediği eserden keyif almaya başlamaktadır. Zira eser yorumlamayı becerebilen bireyler, belirli kriterlere göre hareket edebileceği için fikirlerini örgütleyerek, eserin değeri hakkındaki düşüncelerini ölçme şansı yakalamış olmaktadır. Böylece bireylerin düşüncelerini ifade etme cesaretleri artmaktadır. Bireyler mantıklarını kullanarak estetik yargılarda bulunabilmektedirler. Kişiler inceledikleri sanat eseri ile iletişim kurabilmeleri için, eseri üslup açısından daha derin tanıma şansı yakalayabilmektedirler. Belirli parametrelere göre sanat eserini anlamaya çalışan bireyler, sonuç olarak hem kalıcı bilgilenmeye maruz bırakılırlar hem de anlamlı öğrenmeler gerçekleştirmiş olurlar. Tüm bunlar sanat eserlerine değer verilmesini, sanat ürünlerine ve sanatçısına saygıyı, onu korumayı ve gelecekte de sanat ile sürekli bir karşılıklı alışveriş içerisinde olmasını sağlamaktadır⁴⁰.

Boyacı ve Özer bu konuda şu açıklamada bulunurlar, “eser çözümlenmeleri uygulamalarıyla edindirilmesi düşünülen kazanımlar; öğrenme ve yenilikçilik becerileri, yaratıcılık ve yenilikçilik, eleştirel düşünme ve problem çözme, iletişim ve iş birliği”⁴¹dir. Ünlü’ ye göre ise, “bilgi, medya ve teknoloji becerileri, bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı”⁴²dir. Sivrikaya, Trilling ve Fadel’e göre de “yaşam ve kariyer becerileri, esneklik ve uyum, girişkenlik ve kendini yönetebilme, sosyal ve kültürlerarası beceriler, üretkenlik ve hesap verebilirlik, liderlik ve sorumluluk” tur^{43 44}.

Sanat ve tasarım alanında çok yönlü teorik ve uygulamalı bilgilere sahip olunmaktadır. Kavramları, düşünceleri, olgu ve problemleri araştırır, betimler, çok boyutlu olarak algılar, tasarlar, doğru yöntem ve tekniklerle uygulamaktadırlar. Mevcut deneyimleriyle ilgili bilgileri yaratıcılığa dönüştürmektedir. İlgili projelerde, kavramsal boyuttan ürün aşamasına kadar bireysel ve grup üyesi olarak planlama ve uygulama yapabilir, toplumla paylaşabilir ve değerlendirebilmektedir. Sanat ve tasarım konusunda ulusal ve uluslararası değerlerin farkına varabilir ve etik değerlere göre hareket edebilmektedir. Soyut ve somut kavramları yaratıcı düşünceye, özgün eserlere dönüştürebilmekte, sanat kültürü ve tarihi konusunda donanımlı ve estetik duyarlılığa sahip olabilmektedir.

Sonuç

Toplumsal arkeoloji, arkeolojinin geleneksel yöntemlerinden farklı olarak, kazılardan elde edilen taşınabilir bulguların ve mimari kalıntıların toplum perspektifinden anlaşılır kılmaya çalışan bir yaklaşımdır. Yanı sıra kültürel mirasın sosyal, politik, ekonomik ve kültürel bağlamında araştırılmasıdır. Toplumsal arkeoloji, kalıntıların ve nesnelerin üretilmesinin toplumsal normların ve bu bileşenlerin toplum üzerindeki etkilerini anlamak için sosyal teorileri kullanır. Yeni müze bilim ise kültür, sanat yönetimini ve işleyişini yeniden toplum odaklı olarak temellendiren uygulamalı bir bilimdir. Çağdaş müzecilik tutumu, müzeleri sadece teşhir alanları olarak değil, toplumun aktif katılımını teşvik eden ve bu manada genel kabul gören kurumlar olarak nitelendirir. Yeni müze bilim arşivi, koleksiyonları yalnızca bilimsel araştırmalara hizmet etmekle kalmayıp, toplumun çeşitli kesimlerine açık olacak

40 Mercin – Alakuş 2005, 40.

41 Belet – Güner 2019, 708.

42 Ünlü 2016, 377.

43 Sivrikaya 2017, 12.

44 Trilling – Fadel, 2009.

şekilde sunmayı amaçlar. Ayrıca, müzelerin toplumsal adalet, çeşitlilik ve katılım ilkelerine uygun olarak hareket etmelerini vurgular.

Arkeoloji bilimi ve çağdaş müze bilim, toplumun geleceğine yönelik hedeflerinde, insan faktörünün enformatik gereksinimlerini dikkate alan politikalar belirlemektedir. Arkeoloji, toplumla iletişim kurabilme yeteneği oranında halkla buluşabilme ve toplumun değer yargılarını tahlil edebilen faaliyetlerle varlığını yeniden konumlandırmaktadır. Arkeoloji, müzelerden aldığı referansla toplumla senkronize olabilmeye eğilimindedir. Arkeolojik kazılarda çıkan buluntuların en yeni sergileme biçimleri ile teşhir edilmeye başlandığı yeni sanat ortamında temel hedef izleyicilerin bilgiyi kavramasıdır. Toplumdan izole olan ve sadece akademik camiada kendini uzun yıllar ifade etme mücadelesi veren geleneksel arkeoloji, günümüzde yerini giderek toplum merkezli arkeolojiye bırakmaya başlamaktadır. Türkiye’de kültürel miras yönetimi vb. dallarda, tarihi değerleri sevdirmeye ve dolayısıyla koruma bilinci edindirmek yeni arkeoloji ve müze bilim ilkelerindedir.

Yeni müze bilim işleyişinde küratöryel deneyimlerden geçerek tasarlanan sergi ve koleksiyonlarda, günümüz müze bilim terminolojisine göre izleyici veya kullanıcı diye nitelendirilen müze ziyaretçileri için eserlerin sunulması aşamasında anlamlandırılması gerekmektedir. Şöyle ki, geleneksel anlamda müze sergilerinde ziyaretçiler, eserler hakkında yüzeysel bir bilgilenmeyle ayrılmaktayken günümüzde, birçok yeni müzede, bireylerin birden fazla duyusuna hitap edebilen çok yönlü, canlı ve keyifli bir atmosferde etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Çağdaş müzeler, teknolojiden de önemli ölçüde faydalanma yoluna gitmektedir. Sesli rehberler, dijital bilgilendirme ekranları, yapay zekâ uygulamaları, algoritmalarla düzenlenen sergi tasarımları, sanal ve arttırılmış gerçeklik simülasyonları vb. teknoloji destekli pratiklerden bazılarıdır.

Toplum odaklı yeni müze bilim stratejileri, insan unsurunun bireysel gelişimine katkı sunmak adına programlar kurgulamaktadır. Buradaki temel gayelerden biri, katılımcıların, eserlerin içeriği hakkında çözümlene fırsatı yakalayabilmesi gerçeğidir. Her yaşta bireye hitap edebilecek tarzda, müzelerde yer verilen nesnelerin, müze katılımcıları ile doğru bir zeminde buluşturabilmek adına müzelerin atölye, sınıf, ya da galeri önlerinde müze uzmanları ile ziyaretçiler bir araya gelebilmektedir. Bu noktada imkânlar dâhilinde ziyaretçilere sanat eserine olan yaklaşımlarının hangi ilkelere göre yerine getirebilecekleri konusu yeniden değerlendirilmektedir. Birçok çalışma göstermektedir ki müze ziyaretçilerine yönelik düzenlenen eğitim programları vasıtasıyla, müzeyi gezmeye gelen insanların, özellikle ilköğretim öğrencilerinin edindikleri müze gezisi deneyimleri, bilginin kalıcılığı adına olumlu sonuçlar doğurmaktadır. Toplum arkeolojisi, formal eğitim kurumları dışında özellikle müzelerde halkla olan bağlarını güçlendirmek ve anlaşılabilirliğini pekiştirmek adına arkeoloji müzelerindeki etkinliklerin farklı varyantlarına ihtiyaç duymaktadır.

Müzelerde eser çözümlene analizlerinde ele alınan noktalar; Konu (ikonografi), üslup, analiz, betimleme, çözümlene, yargı, estetik ve bunların sonucunda edinilen kazanımlardır. Bu araştırmada müze ziyaretçilerinin, toplum arkeolojisi ve yeni müze bilim ekseninden etkili bir müze gezisi ve müze katılımcılarının, müzelerdeki bilgilendirmelerden yüksek oranda istifade edilebilmeleri amaçlanmıştır. Kültür varlıklarının, enformasyon çağında toplumun kültürel hafızasındaki konumu dikkate alınarak bu anlamda toplum arkeolojisinin, yeni müze bilimle olan ilişkisi bağlamında, halkın entelektüel bilgi dünyasına olan katkıları incelenmiştir. Toplumla olan münasebetini sıcak bir iklimde yürütmek adına, yeni bir anlatı dilini

kullanmak için arkeoloji disiplini daha doğal stratejilerle yeni bir yol haritası belirlemeye gayret edinmektedir. Yeni müze normlarına göre toplumsal kültürün tüm katmanlarına seslenmeye, diyalog kurmaya çabalayan yeni müze oluşumları, arkeolojik eserlerin halkla örtüşebildiği en önemli mekânlar olmaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Akıncı 2020

Y. Akıncı, *Arkeoloji Eğitiminde Müze Eğitiminin Yeri*, Ankara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2020.

Artun 2018

A. Artun, *Tarih Sahneleri-Sanat Müzeleri, Müze ve Modernlik, 1*. İstanbul, 2018.

Bahn 2013

P. Bahn, *Üç Çağ Sistemi, Arkeoloji Anahtar Kavramlar*, Ed. C. Renfrew, P. Bahn, Çev. S. Somuncuoğlu, İstanbul, 2013.

Burnham – Kai kee 2011

R. Burnham – E. Kai Kee, *Müze Dersleri Yorum ve Deneyim*, Çev. A. Onacak, İstanbul, 2011.

Burak 2017

S. Burak, Görsel Sanatlar Dersi Ders Planları, [https://semraburak.wordpress.com/2017,2 017/04/03/9-sinif-perspektif/](https://semraburak.wordpress.com/2017,2%2017/04/03/9-sinif-perspektif/)

Belet – Güner 2019

Ş.D. Belet – Ö. Güner, “Öğrenmenin Geleceği: 21. yüzyıl Becerileri Perspektifiyle Türkçe Dersi Öğretim Programları”. *Anadolu Journal of Educational Sciences International*, 9-2, Ankara, 2019,708-738.

Elkins 2017

J. Elkins, *Style (Üslup)*, *Grove Art Online, Oxford Art Online*, Oxford University Press, 2017.

Ersoy 2012

A. Ersoy, “Arkeoloji ve Antropoloji” *İnsanbilim Dergisi*, 1, 1, Ankara, 2012, 1-5.

Glass 2021

R. Glass, “Sanat Tarihi Analizine Giriş,” <https://tr.khanacademy.org/humanities/ap-art-history/start-here-apah/intro-art-history-apah/a/introduction-to-art-historical-analysis>,

Grenheell 1999

H. Grenheell, *Museum Education. The Educational Role of The Museum*, Ed. Hooper-Greenhill, Reprinted, New York, 1999.

Harrison – Schofield 2009

R. Harrison – J. Schofield, *Archaeo-ethnography, auto-archaeology: introducing archaeologies of the Contemporary past*. Archaeologies, 2009.

İncirkuş 2018

“Sanat Eleştirisi Bağlamında Klasik Eser Çözümlemesi: Horace Kardeşlerin Yemini” *İdil*, 7, 46, Ankara, 2018, DOI: 10.7816 /idil-07-46-02.

İşler 2019

D. İşler, *Oyun ve Oyuncak Müzeleri, Kültürel Miras Aktarımı ve Eğitimi*, Ankara, 2019.

Jameson 2004

J.H. Jameson, *Public Archaeology in The United States*. N. Merrima, der. Public Archaeology, London, 2004.

Karadeniz – Çok 2013

C. Karadeniz – F. Çok, *Prof. Dr. Bekir Onur'a Armağan, Çocuklar Gençler ve Müze Eğitim*, Ankara, 2013.

Karadeniz 2015

C. Karadeniz, *Güzel Sanatlar Eğitimi Bilim Dalı, Çağdaş Müze ve Kültürel Çeşitlilik: Arkeoloji Müzesi Uzmanlarının Kültürel Çeşitliliğe İlişkin Yaklaşımlarının Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 2015.

Karadeniz 2018

C Karadeniz, *Müze Kültür Toplum*, Ankara, 2018.

Keleş 2013.

V. Keleş, "Modern Müzecilik ve Türk Müzeciliği", *Atatürk Üniversitesi, e-dergi*, Erzurum, 2013, 6-14

Mecrin – Alakuş 2005

L. Mecrin-A. O. Alakuş, "Sanat Eleştirisi ve Pedagojik Eleştiri Yönteminin İncelenmesi", *D. Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi* 5, Diyarbakır, 2005, 36-46.

Message 2006

K. Mesagge, *The New Museum, Theory, Culture & Society* Ed. M. Featherstone, C. Venn, R. Bishop J. Philips, London, 2006.

Merriman 2004

N. Merriman, *Public Archaeology*. London, 2004.

Moshenska 2017

G. Moshensk, Introduction: Public Archaeology as Practice and Scholarship wherearch Aercology, Mets the World. G. Moshenska, Key Concepts of Public Arkhaeolog, Moshenska, Gabriel, Key Concepts in Public Archaeology, <https://doi.org/10.2307/j.ctt1vxm8r7>

Onur 2012

B. Onur, *Çağdaş Müze Eğitim ve Gelişim, Müze Psikolojisine Giriş*, Ankara, 2012.

Onur 2013

B. Onur, *Müze ve Oyun Kültürü*, Ankara, 2013.

Onur 2014

B. Onur, *Yeni Müze bilim: Demokratik Toplumunu Yaratmak*, Ankara, 2014.

Özdoğan 2011

M. Özdoğan, *50 Soruda Arkeoloji*, Bilim ve Gelecek Kitaplığı, 3. Baskı. Ankara, 2011.

Özsoy 2003

V. Özsoy, *Görsel Sanatlar Eğitimi*, Gündüz Yayıncılık, Ankara, 2003.

Özbilen 2020

S. Özbilen, "Arkeoloji; Geçmiş, Zaman ve Kuram" *OANNES – Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2-1, Mart, 2020, 41-65.

Öztaner 2017

S. H. Öztaner, *Arkeolojinin Tarih Araştırmalarındaki Yeri ve Önemi, Disiplinler arası ve Tematik İslam Tarihi Yazıları I*, Ed. E. Baş, Halide Aslan, 1. Baskı, Ankara, 2017.

Ünlü 2016

M. Ünlü, "Ortaokul Ders Programlarının; Bilgi, Medya ve Teknoloji Becerilerinin Öğretimi Açısından Değerlendirmesi", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5-41, Ankara, 2016, 373-380.

San 2007

İ. San, *Eğitim ve Müze Semineri*, Ankara, 2007.

Schadla 1999

T. Schadla, *Antiquities, Archaeologists and Illicit Trade: The need for Awareness and Action*. IFA Yearbook and Directory for Members, Wiltshire: Cathedral, 1999.

Sivrikaya 2017

G. Sivrikaya, "Müzelerin Keşif Alanı Olarak Kullanımı", *Millî Eğitim*, 214, Ankara, 2017, 123-135.

Şahan 2018

A. O. Şahan, "Toplum Arkeolojisi Tarih ve Kültür Bilinci Kazandırmada Arkeologların Rolü: Myndos Örneği". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 34, Bursa, 2018, 355-370.

Trilling-Fadel 2009

B. Trilling – C. Fadel, *21st Century Skills: Learning For Life in Our Times*. San Francisco: Jossey Bass, 2009.